

RÉGI MAGYAR MEGFIGYELÉSEK.

257. *Rendkívüli kemény telek.* 995-re forduló iszonyú havas hideg tél. November-től fogva Májusig tartott. Julius ismét olly hideg lett, hogy tavak sótt folyó vizek által fagytak; az élő fákat és gabonákat úgy leforröztá a hideg, mintha tűz per'selte volna le. Ezen esztendőbeli hideggel, a' historiai jegyzések szerint, tsak a' 763-dik esztendei mérkőzhetik: Mért a' Duna és Rhenus fenéig fagytak. Ki engedvén a' Duna 30. lábnyi vastagságú jeget hordott a' Fekete Tengerbe, 's azt úgy el töltötte jéggel, hogy egész nyáron el nem olvadhatott, s a' mint a' szél Konstantinápoly alá hajtotta, a' Város kőfalait úgy megrongálta, hogy ledűledeztek. A' Dunától fogva egész az Eufratesig minden Tartományok egygé lettek a' jég által; a' földközi Tenger, valamint a' fekete Tenger is, által fagyott. (Pap István historiai jegyzetei. Közölve van a »Hasznos Mulatságok« 1822. évfolyamában. Első félesztendő 166. l.)

1059 olly iszonyú hideg tél, hogy az élőfák, és gabonák kivesznének miatta. (U. o. 169. l.)

1126 olly hidegtél, hogy a' madarak fagyottan le hullának. (U. o. 170. l.)

1245 oly hideg tél, hogy a Tatár egész táborával együtt a Duna befagyott hátán ment által Esztergomot ostromolni. (U. o. 171. l.)

1275 hideg, havas tél; nyara is olly hideg lett, hogy semmiféle gabona, gyümölcs és szőlő meg nem érhetett. (U. o. 171. l.)

1303-ra forduló olly hideg, hogy a' napkeleti tenger majd egészen befagyott; és olly hideg nyár, és ősz, hogy a földnek, minden termései éretlenek maradtak. (U. o. 193. l.)

1313-ban olly későre maradt, az idő sok féle viszontagságai miatt, a' szüretelés, hogy a' szőlők a' tőkén fagytak; a' hol elkezdették is a' szüretet, a' must a' kádakba fagyott. (U. o. 193. l.)

1408 és 9 közt olly iszonyú tél lett, hogy a' Napkeleti Tenger majd egészen befagyott. (U. o. 195. l.)

1430 iszonyú havas tél, melly miatt Húsvétba olly rettenetes áradása lett a'

Dunának, mellyhez hasonlót az akkori emberek soha sem láttak: Belgrádnál 12 mért-földnyi széles volt a Duna. (U. o. 196. l.)

1440 a leghosszabb, és hidegebb tél lett. 1443 hideg, havas tél, 36 ízben esett hó. A következett 1444-ki tél is iszonyú hideg, havas, noha ezt mások az 1445-re fordulóól írják, mint Budai Ésaías Magyar Or. Hist. a' 260. lapon. (U. o. 196. l.)

Az 1459-re forduló telet Heltai így írja le: »Decemberben befagyott a' Duna és Húshagyó kedden olvadt ki«. Ezt a' telet Detsy Sam. 1799-ki Újságában, a' 294. lapon, 1460-ra fordulóónak teszi e' képpen írván: »Tartott a tél December elejétől fogva 1460. Mártius utóljáig, és a' Tengereket mind a' szekerek, mind a' lóhátosak még Gertrúd napján is (Mart. 17.) jégen járták. (U. o. 196. l.)

1499-re forduló tél egy a' leghidegebbek közül, II-dik Bajazet Török Tsászár népéből Podoliában 1499-ki Január. 10-kén egy éjszaka 10. ezernél több megfagyott. Következett napok is olly hidegek lettek, hogy 80. ezer népből alig maradt 10. ezer; ló is több megfagyott 100 ezernél. (U. o. 198. l.)

Az 1565-re forduló tél a' leghavasabb és hidegebb telek egygyike vala, utánna olly bőv nyár lett 65 és 66-ba, hogy 1 forinton 20 Pesti véka Tiszta Búzát lehetett venni. Erdély országban, 1 pénzen 3 messzely finom bort. Ezen bőséget előre megjelentette a' Kigyóknak temérdek sokasága; mert 1564-ben annyi Kigyók támadtak, hogy még az asztagokat is el emésztették, a' mint írja Valerius Maximus. A' föld népe még mostan is bő esztendőt vár, ha igen sok a Kigyó: ez talán minden bal vélekedés nélkül igaz lehet, ha úgy gondolkodunk, hogy ilyenkor a' föld kebele el van vízzel telve, melly a' kigyókat lyukaikból kiöntvén kényszeríti a' száraz helyek keresésére: midőn pedig a' föld vízzel megtelik, igen természetes dolog, hogy bőv termő legyen. (U. o. 219. l.)

1605 Havas hideg tél, felette bőv esztendő követte, úgy hogy Magyar országban egy szép ökör 12 garas, tehén 6—8 garas, egy sertés 2—4 garas vala. (U. o. 265. l.)

1623-ra forduló oly havas hideg tél, hogy Bethlen Fejedelem népéből sok a' tovon ülve fagyott meg. (U. o. 266. l.)

1659 Olly iszonyú hideg tél, hogy a' Hafnia körül lévő hadakozásban, a' katonák és lovak álló helyeikben fagytak meg, a' tengerek által fagytak. Ezt a' rettenetes hideg telet némellyek 1657—58 közé teszik. Nevezetesen Huszti András azt írja ó és új Dicsfájában, hogy 1657. Dec. már gatyakötésig ért a hó. (U. o. 267. l.)

1709-re fordulóra az emberek még ágyaikban is megfagynának. Olly havazások levének, hogy a hegyes Országokban a hegyekről legördült hó gömbök ezereként ölték el az embereket. 1708-ban Sz. Mihály napkor már előjöttek a rettenetes fagyok; télen pedig az őrt álló katonák álló helyeikben megfagytak. A házokban fagyott egereket s házi nyulakat (Kaninchen) lehetett találni. Európának minden városában bezárattak a boltok, s az útszákon senki se járt; az égi madarak szállatokban megfagyva lehullottak. Párisban naponként 60 embert is bevitték megfagyva az utszákrol. Olasz országban az Olaj, Narants és más fák mind el fagytak; az Adriai tenger egyik partjától a másikkig fagyott. Magyar országon még Márt. 15-kén oly hideg volt, hogy az ember szájából kiköpött nyál, minekelötte a földre ért volna, már megfagyott; még Májusban is minden a fagy alatt hevert. Ez volt az a nevezetes tél, melyben Boerhave is szinte megfagyott; XII. Károly Svecziai Királynak hadi népét pedig majd mind a hideg emésztette el; számlálhatatlan ember, barom, madár, hal, élőfa s a' t. lett ezen télnek áldozatjáva. (U. o. 386. l.)

1725-ki tél igen hideg, és oly zürzavaros volt, hogy egész 5 hónapig soha se szüntek meg a zivatarok. Sz. György napig a marha ni nem mehetett a jászrol, a takarmány drágább lett a marhánál. Ez a zürzavaros tél a Ráczkevi Uradalomból a nyulakat, fogoly és más madarakat úgy kipusztította, hogy azután még 5—6 esztendő mulva is újságul sem lehetett őket látni, a mint szóll a nevezett Város Jegyző könyve. (U. o. 388. l.)

Egy a leghidegebb és hosszabb telek közül az 1740-ki, mely October 13-kán már beállott, s egész Pünkösdig (Május közepéig) tartott. Az útszákknak marháik a' szeker előtt mentőkbe megfagytak, valamint az emberek is szekereikbe fagyva találtak. Januarius 9-kén volt leghidegebb. A' Tehenek, a nagy hideg miatt el vetéltek; a tyúkok, ludak, sótt az égi madarak is szállatokban, valamint a Szarvasok futások közben fagytak meg; a' ser, bor, eczet és más még a pinczékben is öszve fagyott. Az ember orcájának bőre, mintha megégett volna, öszve repedett; sem erdőre, sem semmi-

féle mezei muikára menni nem lehetett, hogy a hidegnek veszedelmes kártételei ne következtek volna. Pünkösdkor ényhülni kezdett az idő, de reája ismét hirtelen fagyások következtek; Május 27-kén Béts és Buda körül még nagy havazások voltak. Ezen télen adta Anna Czárné ama' nevezetes palotába a' mulatságot, mely minden készüléstől jégből volt. Ennek hossza 52, szélessége 25, magossága 20 lábnyi volt, a jég daraboknak vastagsága, még kifaragva is 3 lábnyi volt. Hasonlóképp jégből tsinaltattak az ágyúk is, 6 fontos golyobisokhoz, melyek kisüttetvén 60 lépésnyi távolságra 2 hüvelknyi vastagságú deszkákat keresztül lyukasztottak. Az ezen esztendőben termett borok ihatatlan savanyúk voltak. Még egy nevezetességét jegyzem fel mind ezen 1740-ik, mind az 1709-ki télnek, azt t. i. hogy ezek után következett tavaszon, nem belőlről deresedtek be az ablakok, hanem minden nap kívülről. (U. o. 390—91. l.)

Korán beállott az 1760-ra következő tél, úgy hogy December 4-kén az Albis (Elbe) folyó már keresztül volt fagyva, Sz. Pétervárában 32 graduson járt a 0 alatt a kényeső, Sziberiában pedig 68-nál is alább. A hó karátsony előtt 5 héttel leesett, karátsonykor oly hideg volt, hogy a' Debreczeni Templomban az Úr vatsoráját osztó pohárban egy arra rendelt személynek mindig a jeget kellett zúzni. (U. o. 393—394. l.)

1775-re forduló hideg havas hosszú tél egész Európában. Már 1774-ki November 9-kén nagy hó esett le, Katalinkor pedig minden Alföldi marha szénára szorult, és egész Sz. György napig tartottak az fuvatagok. De hó oly nagy volt, hogy a gyermekek a házak tetejéről szánkáztak le, a hidegek oly nagyok, hogy a hasas marhákat ponyvakkal takargatták be, hogy el ne vetéljenek. Bétsben a Tsillagvizsgálló Toronyban 18—19 gradust mutatott a' Reaumur mérője, és Hell Max. azt írja Ephemerideseiben, hogy az egész Században, ez volt a' legnagyobb hideg, jeges ergeteges tél. A' Duna, 1774-ki Dec. 7-ken már által volt fagyva. A legnagyobb hideg 1775 Jan. 19-étől Febr. 7-ig tartott. Febr. 16—18 napjaiban oly iszonyú áradása lön a Dunának, mellynél nagyobb sem e', sem a múlt Században nem volt; a Tisza és Duna sok helyeken öszve értek. Pesten 611 Házat döntött le, Áporka e' miatt előbbi lak helyét egészen el hagyta. Mind Pesten, mind Budán több helyeken láthatja az ember még ma is ezen árviz nagyságát mutató jegeket. (U. o. 395—396. l.)

Az 1785-ki tél pedig arról nevezetes, hogy még Sz. György napkor is hó és fagy alatt volt az egész föld színe, s tsak Május 8-ka után szabadult ki alola. Febr. 28-kán Lipsiában 23 $\frac{1}{2}$ gradust, Waldheimban 28 $^{\circ}$,

Béts körül 21° mutatott Reum. mérője, a' fagy pont alatt. Márt. 30-kán térdén fellyül ért a' hó, és Miskolczon a' színva vize Aprilis 25—28 napjain által fagyott. A' havas zivatarok sok barmot el öltek; egész Májusban a' fagyos alkalmatlan idők miatt tsak 10 nap lebetett dolgozni. Barmaikkal a' tsatéből türott ólak tejeit, gátokat 's a' t. meg égették az emberek. Sok helyeken a juhokat mind levagdalták, nem lévén nékiek, mit enni adni. A nyara is esős hűvös lett, Máramarosban semmi se termett, 16,758 emberrel több meghalt miatta éhen (U. o. 397. l.)

1788 és 89 között történt a' Török háború híres tél, mely a leghavasabbk, és hidegebbek közé tartozik. Azt írják a közönséges Levelek, hogy a Bánátban 2 öl-nyinél magosabb havak estek, és olly hideg volt, hogy Bétsnél a' Reum. mérője 19°—20, Párisba is 18 graduson alól járt, a' *Dunába* 2 rőfnél vastagabb sík jég volt. Ez a' hideg tél sok okos, és oktalan állatokat meg ölt, sok száz katonának fagyott el örökre az orra, füle, keze, lába; fogaik úgy kiromlottak, hogy mind kikellett szedetniek még a' Tiszteknek is; merő ültökben fagytak meg a' lovon számtalanon. 1788. Dec. 27. 28-kán olly rút idő volt, hogy tsak a' Glocknitztól fogva Bétsin vívő úton több hevert 30 megfagyott Mesterlegény, és más embereknél A' vadak élelmők keresésére városokba, falukba jöttek, az égi madarak önként megengedték magokat fogdosatni kézzel, de mihelyt meleg szobába vitettek menten elveszték. A Duna Január végével kijajlott nygan, de a' Patakok tsak Gergely nap tájban, nevezetesen a Sajó Mart. 19-kén zajlott; majd olly nagy árvíz volt, mint 1775-ben. (U. o. 398—399. l.)

1799-re forduló egy a' leghidegebb telek közül. Dec. 8-kán befagyott a fűtt szobák ablakai, és Febr. 20-kaig soha se olvadtak ki; a pinczékbe egész télen be voltak fagyva a tsapok, 22 öl mélységű kútak is befagytak; megfagyott az égett bor is. Konstantinápoly útszáin is sok emberek fagytak meg. Besszarábiában ritkán esik tél; midőn hó esik is, az menten el olvad: de ez a tél sok ezer marhákat el ölt ott is. A Debreczenyi tanyákon a' mint hálásra leszállottak a' kazalokra a varjúk, úgy találtattak megfagyva seregestől. Az élőfák úgy megzúzosodtak, hogy az ágaik létredeztek alatta. A' tengerek Krisztus sz. után 763-ik óta úgy nem fagytak be mint ezen télen, 120 napokig volt fagy alatt a' föld színe. (U. o. 404—405. l.)

Közli LENGYEL. BÁLINT.

258. *Szalakóta korai megjelenése.* Tren-
csén. Millyen meleg napok lehettek ezen karpatusi tájakon már Aprilisben, meg-
tetszik abból, hogy azon hónapnak 25 d. a

szalakóta, vagy száricsóka (Corracias-Gar-
rula; Mandelkrähe) megjelent, melly Ber-
tuch szerint csak a melegebb részeket sze-
reti. Ez a világoszöld, setét és világoskék
tollakkal ékes madár, egy az Európai leg-
szébb madarak közül. (M. Hirmondó. 1822.
363. l.)

259. *Földrengés.* Fejérvárról. Sz. György
havának 28-dikán. Ezen szabad K. Város-
bann-is meg-rendült a föld 22-dikén negyed
fél óra tájban. Nagyon-is megrettentek a
lakosok miatta, és leg-többen a térségre ki-
futottak, hihető, ama 20 esztendőök előtt
Komáromban volt rettenetes föld indulásról
emlékezvén meg. Bizonyos Orvos észre
vette, hogy a' *Mercurius a barometrum* bann
igen alá esett, és semmi szél sem fújt;
egygy fertály óra alatt 7 indulást olvasott,
mellyek közül az utolsó leg-erősebb volt.
Dél tájban ismét megindult. Az-is vétegett
észre, hogy egygy publikán madár már a'
föld indulás előtt fövel alá fordulván, a'
kalyitkának fedeléhez ragaszkodott körmei-
vel, és az utolsó indulásig, melly dél tájban
lön, úgy marada. (U. o. 1783. 306. l.)

260. *Földrengés hatása.* Selymetz-
Bányáról Emlékezetre való dolog,
hogy a föld indulástól fogva, melly Sz.-
György havának 22-dik napján volt, ezen
fördöbenn-is, valamint Budán, sokkal
melegebb víz jő fel, mint annak előtte. Minden
fördő Vendégek, kik az előtt-is vóltnak
ezen fördökbenn, bizonyosságot téznek felöle.
(U. o. 1783. 369. l.)

Közli RADNÓTI DEZSŐ.

261. *Olcsó gabona.* 1582 esztendőben
olcsóság volt: köble járt a buzának 24 pénz-
zen, árpának dr. 2, zab 1, vékája — olly
nagy olcsóság volt. (Maros-vásárhelyi Nagy
Szabó Ferencz memorialéja. Lásd közölve:
Mikó Imre: »Erdélyi történelmi adatok«-ban.
I. k. 39. l.)

1583 esztendőben is hasonló olcsóság
volt; mert a buzának a szépi négy maros-
köblével járt egy forinton, az elegyesebb
járt hat köblével egy forinton, rosna dr.
16, és az árpának tizenkét pénzen, zabnak
járt dr 8 egy köble. (U. o. 39—40. l.)

262. *Hosszas esőzés.* 1598 esztendő-
ben olly sok esők kezdé-
nek járni, hogy az eső éjjel nappal esett
lassúságában 40 napig; az hegyek mind az
országban és másutt is szakadoztanak.
(U. o. 51. l.)

263. *Földrengés.* 1620 esztendőben . .
szent András havában nagy földindulás lön
itt Erdélyben. (U. o. 124. l.)

264. *Sáskák.* 1610 esztendőben die 18
augusti délután jutának a sáskák ide hoz-
zánk . . . : nagy sokaságú sáskák öreg-
testű állat — a mi sáskáinknál nagyobb —
szőke színű, a szárnya szép barka vala; a

napnak a fényét elfogta, mintha köd lett volna úgy látszott a serege mikor ment. Közel három esztendeig tartott az országban, a miglen bujdosott. (U. o. 103. l.)

265. Bő termés. Ebben az 1612-ik esztendőben . . . a búzának oly nagy bővsége és olcsósága vala, hogy vékája a búzának öt pénzen is járt, jó búza, de a legszépi tíz pénzen járt, de feljebb nem járt; a bornak kupája három pénzen, de kettőn is járt — a legjava négy pénzen. (U. o. III. l.)

266. Hideg ősz. 1641 esztendőben . . . szent Mihály nap tájban oly hideg volt, hogy a kádban a víz megbirt, úgy megfagyott, és a szőlőt a hideg lágyitá meg és úgy szedhették; igen szegény savanyú bor lett vala ebben az 1641-k esztendőben. (U. o. 149. l.)

267. Drágaság. 1650-k esztendőben igen nagy drágaság lőn, úgy hogy másfél forinton járt a búzának vékája, árpa dr. 50, zab dr. 30, köles flor 1. (U. o. 153. l.)
Közli SAMUEL ATADÁR.

TÁRSULATI ÜGYEK.

Választmányi ülés 1891 januárius 14-ikén. Lengyel Béla elnöktitkár előterjeszti Veress Endre rendes tagnak a Társulat ötven éves évfordulója megünneplésére vonatkozó indítványait. — Áttétetnek a jubileum ügyében kiküldött bizottsághoz.

Lengyel István irodaigazgató előterjeszti a Forgó Tőke 1890. évi bevételeit és kiadásait, összehasonlítva az előiránnyal és az 1889. évi bevételekkel és kiadásokkal. A bevétel 39,583 frt 19 kr., a kiadás 33,924 frt 82 kr., tehát a pénztári maradék 5658 frt 37 kr. — Örvedetes tudomásul szolgál.

Kapcsolatban ezzel előterjeszti a magy. földhitelintézet 467. számú átiratát, a melyben értesítetik az elnök, hogy a f. évi januárius 1-jén lejárt értékekért 2067 frt 10 kr. iratott a Társulat folyó számadása javára, s jelenti, hogy az értékek felén földhitelintézeti záloglevél, felén pedig 5% papírjárdék fog vásároltatni. — Tudomásul szolgál.

A titkár előterjeszti, hogy a tudományos munkálatokkal megbízottak közül Ilosvay Lajos és Lovassy Sándor küldött be jelentést munkája állásáról. — Tudomásul vétetik.

A jegyző felolvassa a mult választmányi ülés óta a könyvtárba beérkezett ajándékokat. Szerzők ajándékai: Léderer Ábrahámtól »A jelképzés mint függelék minden neveléstanhoz«; Hencz Antaltól »Tanulmány a földrengés okairól« és Bosányi Endrétől »Ausztria és a magyar szeszipar«. — Köszönettel vétetnek.

A titkár mélyen elszomorodva jelenti, hogy az utolsó választmányi ülés óta négy rendes tag haláláról értesült. Elhunyt Dr. Ági István orvos, Csákváron, ifj. Károlyi Sándor iparos, Makón, Dr. Kovács Dániel orvos, Hadházon és Dr. Mayer Ágoston orvos, Nagyváradon. — Szomorú tudomásul szolgál.

Kilépésöket bejelentették 93-an. — Tudomásul van.

A jegyző felolvassa az új tagokul ajánlottakat: Dr. Adler Nándor kórházi segédorvos Budapest, (ajánló Mohr M.); Ambrózy Béla, kir. mérnök Ujvidék, (Lengyel I.); Sikabonyi Angyal Pál tan. Pécs, (Dóry D.); Dr. Bäcker József orvos Budapest, (Mayer A.); Baliga Aurél m. k. okl. fémkohász Kőrmöcsbánya, (Geöcze I.); Balog Miksa gyógyszerész Temesvár, (Csurgay K.); Dr. Barabics Sándor körorvos Közép-Iszkáz, (Keller P.); Dr. Barakonyi Sándor orvos Budapest, (Mayer Á.); Lénárd-daróczi Bárdoss Lajos m. k. okl. fémkohász Besztercebánya (Geöcze I.); Bartus Adolf kir. mérnök Ujvidék, (Lengyel I.); Baumöhl Henrik rajzoló Budapest, (Pollag O.); Berger Ignác építész mérnök Tövis, (Boér J.); Bessenyei József jegyző Nagy-Perkáta, (Keller K.); Dr. Brósz László ügyvéd Kassa, (Mágócsy-Dietz S.); Császár Ferencz városi állatorvos Deés, (Köblös L.); Dezső Lajos tornatanár Kecskemét, (Slappinger J.); Dr. Doktor Sándor orvos Budapest, (Mayer Á.); Elsner József műszaki gyakornok Budapest, (Pollag O.); Faix Béla m. k. honvédhadnagy Léva, (Rozs I.); Fodor László tanítójelölt Baja, (Nagel S.) Follinus Árpád m. tisztviselő Szegzárd, (Stancsics B.); Ifj. Fülöpp György magánzó Szászváros, (Semsey E.); Grosz József osztálymérnök Hatvan, (Szilasi J.); Hárs Péter urad. tisztartó P.-Kajmád, (Pleszky A.); Hegedüs Miklós kir. mérnök Budapest, (Sziberth A.); Herendy Dezső tanító Mosgó (Somogy), (Stölczer B.); Herman Antal gazdatiszt Nyir-Adony, (Major S.); Hermann A. Árpád m. k. bányagyakornok Selmeczbánya, (Geöcze I.); Horváth Boldizsár tanítójelölt Baja, (Nagel S.); Horváth Jeromos cist.-r. áldozár s tanár Baja, (Székely K.); Iklody Győző lapszerkesztő Budapest, (Kontur B.); Jakabovits Imre gyógyszerész Deés, (Köblös L.); Báró Jeszenszky István M.-Óvár, (Szilassy